

Vildsvinen på språng in i markerna

Vildsvinen ökar med 13 procent om året och sprider sig till nya områden. De nya djuren innebär både risker och möjligheter. I Halland samarbetar man om en gemensam strategi. Foto: Magnus Nyman

Bara kultingar och årsgrisar ska skjutas. Och kanske någon enstaka galt. Det är vildsvinsjakt i Hults jaktlag utanför Falkenberg i Halland. Här ingår jakten och allt annat som har med vildsvinen att göra i ett unikt projekt.

Vildsvinen kan ställa till stor skada på grödor och mark. Och förra året inträffade tusen (rapporterade) trafikolyckor med vildsvin i Sverige.

Men grisarna kan också ge inkomster, kanske mer än någon annan viltart, vad sägs om vildsvinssafari med efterföljande övernattnings och whiskyprovning?

Vildsvinen i Sverige ökar i antal med 13 procent om året. Nya områden invaderas hela tiden.

– Först är det lite spännande, säger Christa Dörning, en av de två projektledarna i "Halländskt Vildsvin i Förvaltning och Utveckling". Nästa fas kan bli rena katastrofen, en katastrof som förhoppningsvis kan övergå i uthållig förvaltning i samverkan och samsj.

– Helst skulle man ju vilja gå direkt från fas ett till fas tre och hoppa över den hotande katastrofen.

Laikan är på väg tillbaka efter ett sök på tio minuter.

Det är ståndskall på två ställen samtidigt. Tre meriterade vildsvinshundar är inbjudna till jakten. Få jaktlag har hunnit skaffa sig egna vältränade vildsvinshundar. Därför får duktiga hundar, och deras ägare, åka runt som ambulerande cirkusartister mellan jaktmarker i när och fjärran. Hundförarna Torkel och Lars har ändå inte åkt så långt idag. De bor i Kungsbacka och håller sig inom länet.

Men idag blev det inga vildsvin skjutna. Så är det med jakt, och trots allt är vildsvinsjakten en ny företeelse för jaktlaget; man håller fortfarande på att lära sig strategierna för marken och för grisarnas rörelsemönster.

När vildsvinen kommer in på en ny mark sitter ingen likgiltig. Å ena sidan finns motståndarna som till varje pris vill skjuta bort vartenda djur, å andra sidan finns entusiasterna som vill fridlysa vildsvinen tills de etablerat sig till en stabil stam.

1980 beslutade riksdagen att vildsvinen skulle utrotas. 1988 beslutade riksdagen att vildsvinen tillhör den naturliga svenska faunan, så de motstridiga åsikterna ute i periferin har höga förebilder i maktens centrum.

I Halland bestämde man sig för att möta vildsvinen i entrén, att bereda sig på det oundvikliga eller, ännu hellre, att försöka göra något riktigt bra av den nya resursen. Efter en förstudie

När jag kom in i projektet kunde jag inte föreställa mig att det kunde bli ett så enormt stort intresse kring vildsvinen, säger projektledare Tina Brunius.

startades projektet "Halländskt Vildsvin i Förvaltning och Utveckling" med Länsstyrelsen, Region Halland, LRF, Svenska Jägareförbundet och Jägarnas Riksförbund som finansierare. 80 procent av projektets omsättning, 1,8 miljoner kronor, finansierades av landsbygdsutvecklingsmedel (LBU).

Dra nytta av vildsvinen

Projektet inleddes 2004 och avslutas nu till sommaren. Utvecklingskonsult Tina Brunius har varit projektledare för affärsutveckling och företagsidéer

kring vildsvinen. Veterinär och jägare Christa Dörning har varit projektledare för viltförvaltningen, alltså hur beståndet ska hanteras i en ekologiskt uthållig förvaltning och att maximera nyttan och minska olägenheterna i balans med miljö, jordbruk och samhälle. Forskningsunderlag kommer bland annat från Jonas Lemel (se sid 41).

– Många landsbygdsföretag kan dra nytta av vildsvinen, säger Tina Brunius. I projektet utvecklar vi nätverk där företagare ska ge draghjälp åt varandra. Att sälja till exempel åteljakt och vildsvinssafari är ju direkt kopplat till djuren, men runt det finns stuguthyrning, trofémontörer, matlagningskurser, lanthandlare och en rad olika företagare som indirekt kan bli delaktiga och gynnas av att det finns vildsvin. Meningen är att man ska kunna tipsa om varandras produkter och tjänster och sätta ihop turistpaket av olika delar där vildsvinen nu kommer in som extra upplevelse och attraktion.

– Nätverk med företag som ger draghjälp åt varandra är den modell som visat sig passa bäst på landsbygden.

Tina Brunius är överraskad av allmänhetens stora intresse för vildsvinen.

– Vi anordnade en ”vildsvinsdag” i höstas. Enligt beprövade beräkningsgrunder för den här typen av arrangemang gjorde vi en prognos på 800 besökare. Men det kom 1 600 besökare som köpte vildsvinskorv, handlade på marknaden, tittade på hundar, lärde sig styckning och matlagning och en massa annat om vår nya viltart. Plötsligt upptäckte vi att vildsvinen kan tillföra en ”social dimension”

Hundförare Lars Larsson och jaktledare Thomas Sollenivers på väg in i säten. Här brukar det finnas vildsvin.

och skapa kontaktytor mellan stad och land.

Tina Brunius visste inte mycket om vildsvin innan hon blev projektledare. Hennes nisch är företags- och projektutveckling.

Förvaltningsdelen

Christa Dörning kom in från andra hållet, som veterinär och jägare. Hennes uppgift har varit att hålla ihop projektets förvaltningsdel, hur man jagar, vad man skjuter, hur man utfodrar och hur man ska undvika skadegörelse från grisarna.

– Det är lätt att göra fel och kunskaperna är i allmänhet ganska dåliga. Om man till exempel skjuter ledarsugor i tron att man minskar repro-

duktionen när man förmodligen motsatt effekt, och om man utfodrar för mycket i tron att grisarna ska låta jordbruksmarken vara i fred kan också effekten bli den motsatta, bara för att nämna två exempel säger Christa Dörning. Man får givetvis heller aldrig ge avkall på jaktetik och djuretik i förhållandet till vildsvinen.

Den praktiska delen av projektet, själva tillämpningen, genomförs av Vildsvinsklubben ekonomisk förening. Klubben bildades av jaktlagen och medlemmarna i älgskötselområdet ”20-taggaren” sydost om Falkenberg; i ett älgskötselområde finns ju redan en frivillig organisation för samverkan. Hul-

ts jaktlag är ett av de 16 jaktlag och licensområden som ingår i det 11 000 hektar stora älgskötselområdet, som numera alltså också är ett ”vildsvinsskötselområde”.

– En intressant erfarenhet är att en ny viltart och en ny form av samverkan också visat sig kunna lösa upp gamla lösningar och motsättningar, säger Christa Dörning. Kring vildsvinen finns inte alls samma prestige eller revirtänkande som det ibland kan vara kring älgjakten.

– I bästa fall kan vildsvinen alltså skapa ett helt nytt samarbetsklimat kring all viltförvaltning och jakt. Då finns ännu fler skäl att gilla vildsvinen.

Akut-teamet rycker ut med foder och stängsel

– **Hjälp, det är vildsvin i majsåkern!**

När lantbrukaren ringer rycker ”akut-teamet” ut med 1 500 meter mobilt elstängsel, mobila jaktorn eller vältränade eftersökshundar.

”Akut-teamet” är en del av Vildsvinsklubbens koncept för att förverkliga projektet Halländskt Vildsvin.

– Vi bildade Vildsvinsklubben ekonomisk förening ur vårt älgskötselområde, säger klubbens ordförande Kalle Karlsson, för att genomföra de praktiska delarna i projektet.

Just nu finns omkring 160 vildsvin inom Vildsvinsklubbens 11 000 hektar stora område; slutmålet är 400 djur i vinterstam. Avskjutningen den här säsongen ska enligt plan vara 45 vildsvin, vilket ger utrymme för beståndet att växa.

– Trots att stammen växer för varje år så minskade skadorna på jordbruksgrödor från 2004 till 2005, säger Kalle Karlsson, och vi hoppas den trenden kan fortsätta.

En av klubbens uppgifter är

att försöka styra vildsvinens rörelseschema i markerna med utfodring, det finns en foderautomat på varje 400 hektar.

Ett par kilo om dan

– Avsikten är ”inte att mäta utan att roa”, och därför ska man inte ge mer än ett par kilo foder per dag och automat. Därmed kan man avleda trycket från känsliga områden till platser där marken tål fler vildsvin. Vissa foderplatser fungerar som åtlar där vildsvinen

MARK & JAKT

så databasen och utfodringen, man utrustar akut-teamet och man anordnar utåtriktade aktiviteter, till exempel den årliga Vildsvinsdagen. Och meningen är att klubben också ska bli ett slags centrum för affärsaktiviteter kring vildsvinen, tillhandahålla guider, ordna safari och samverka med traktens övriga turistentreprenörer.

Stort åtagande

Det är ett stort och omfattande åtagande.

– För att dra runt detta på lång sikt kommer det nog att behövas en halv miljon kronor om året, säger Kalle Karlsson. Det motsvarar ungefär 50 kronor per hektar i vårt område.

Nu, under projektiden, finansieras all verksamhet med projektmedel, och en nyckelfråga för att kunna upprätthålla en så aktiv och intensiv vildsvinsförvaltning är förstas den långsiktiga finansieringen.

– Man måste kanalisera en del pengar från turistintäkter,

skydd av jordbruksmark och från jakten, säger Kalle Karlsson. Och eftersök efter trafikskadat vilt kanske inte heller ska vara helt gratis. Men så långt som att säga exakt hur finansieringen ska gå till har vi inte kommit än.

Förhoppningen är att projektet efter sommaren ska få en förlängning, kanske med forskningsmedel.

Vildsvinsklubben ska även fungera som draghjälp för landsbygdsföretagen i bygden.

Kalle har själv ett företag som kan växa med vildsvinen. Han tillverkar de mobila elstängslen, och han är också återförsäljare att foderautomater och ”start-paket” för utfodring av vildsvin.

– Hittills är det, som så mycket annan affärsutveckling, mest ideell verksamhet, men jag ser utan tvekan en stor potential i vildsvinen. Om vi inte trodde på att vildsvinen kan ”gå med plus” så skulle vi nog inte lägga ner så här mycket möda.

– Foderautomaterna kan styra vildsvinens uppehållsplatser till mindre känsliga områden och därmed avlasta de känsligaste jordbruksmarkerna, säger Kalle Karlsson, ordförande i Vildsvinsklubben..

får skjutas, medan andra foderplatser är fredade.

Vilka platser som ska fredas bestäms i samråd.

En annan viktig uppgift för klubbens medlemmar är att samla in alla tänkbara data om

observationer och mycket annat i en kunskapsdatabas. Ju fler år databasen varit i drift, desto nyttigare blir den.

– Databasen ger facit på våra åtgärder.

Vildsvinsklubben sköter allt-

Trots fler vildsvin minskade skadorna

– Projektet fungerar bra för lantbrukarna

Majs och potatis är ”högriskgrödor”. I Halland, inom vildsvinens projektområde, finns enskilda lantbrukare som fått vildsvinsskador på grödorna för en bra bit över 100 000 kronor.

– Skadebilden förvärrades för varje år fram till 2004, säger Henrik Andersson vid LRF:s länsförbund, men nu har skadekurvan planat ut och förhoppningsvis vänt, troligtvis tack vare åtgärderna i projekt Halländskt Vildsvin.

Ett vildsvin har lika stor lyftkraft som en liten plog. En stor galt kan lyfta 400 kilo med trynet.

– På en natt hinner en flock vildsvin plöja upp och ödelägga en rejält stor vall, en potatisåker eller en majsodling, säger Henrik Andersson, och skador som orsakas av vildsvin ingår inte i den statliga viltskadeersättningen.

Så för växtodlande lantbrukare och för LRF blev läget akut när vildsvinen började invadera och sprida sig i Halland. Frågan var om man alls skulle kunna fortsätta att odla vissa

grödor. Även på skogsmark kan vildsvinen göra skada genom att de bök i nyplanteringar.

– Det höjdes röster för att skjuta bort alla vildsvin, medan andra var beredda att ge upp sina odlingar. Ganska snart kom vi ändå fram till att problemet måste hanteras med eftertanke, och att vi skulle nå bästa resultatet genom samarbete. Ur den insikten kom vår medverkan i projektet Halländskt Vildsvin.

LRF har också många medlemmar som ser affärsmöjligheter i vildsvinen. Landsbygds-turism med jakt och fiske är växande näringar för lantbruks-

företagen. ”Halländskt Vildsvin i Förvaltning och Utveckling” är ett pilotprojekt för resten av landet.

Projektet har hittills stått för kostnaderna för den viltförvaltning som ska minimera skörde-skadorna. Men så kommer det inte att vara i all framtid.

Förebygga skador

– På sikt måste utfodring, stängsel och andra kostnader för att undvika skador finansieras inom jaktens ekonomi, säger Henrik Andersson. I princip ska de som drar nytta och har glädje av vildsvinen betala de skadeförebyggande åtgärderna. Men hur det ska gå till ska vi försöka lösa i samförstånd.

Projektet har fungerat mycket väl för lantbrukarna i området. Markägare och jägare har kommit bra överens om var och hur vildsvinen ska finnas, och var de inte ska finnas.

Meningen är att projektet ska leda till affärsutveckling och företagande kring vildsvinen.

– Och då är det förstas viktigt att det verkligen är lant-

– De som har glädje av och drar nytta av vildsvinen bör på sikt vara med och betala kostnaderna för att motverka skador på jord och skog, säger Henrik Andersson, LRF. Men det tror jag går att lösa i samförstånd.

bruksföretagarna själva som tar tillvara möjligheterna till inkomster från vildsvinen. Det här är ju ”vår” resurs, och den ska vi själva utveckla, säger Henrik Andersson.

Jonas Lemel skriver rapport åt LRF:

– Stammen kommer att växa i 20–30 år till

Vildsvinen fortsätter att sprida sig. För hela landet beräknas stammen för närvarande öka med 13 procent per år, alltså en fördubbling på fem–sex år.

– Det ställer förstas stora krav på kunskaper och en effektiv förvaltning, säger viltforskare Jonas Lemel. Vi måste börja tänka i nya banor för att förvalta viltstammarna, och jag tror att det förslag på älgförvaltningsområden som nu ska utredas (se sid 32-33) också passar för vildsvin.

Från Gävleborg-Dalarna och söderut finns vildsvin. Men näst intill "fullsatt" är det egentligen bara i de sydligaste delarna av landet och lokalt i Sörmland.

– Stammen kommer att expandera i åtminstone 20–30 år till. Nästa område med kraftfull tillväxt blir troligen Västra Götaland och därefter Dalsland och Värmland, säger Jonas Lemel.

I områden utan utfodring är födan direkt begränsande för tätheten, men där vildsvinen utfodras intensivt har de uppträtt i tätheter om 40 individer per 1 000 hektar.

– Om man hade sådana tätheter över hela Götaland och Svealand skulle avskjutningen ligga på drygt en halv miljon vildsvin per år, istället för dagens 30 000 skjutna grisar. Det säger lite om proportionerna.

Att mata vildsvin är en konst som kan få oväntade följder, men riktad utfodring är samtidigt en del av en aktiv förvaltning.

– Om djuren blir bortskämda med mat, och inte behöver ägna all tid åt att överleva, får de tid över att söka sig kulinariska njutningar. De kanske söker sig till trädgårdar eller läckra odlingar och kan paradoxalt nog göra större skada än om de vore mindre säkra på att ändå ha mat för dagen.

Genom utfodring får man dessutom plats med tätare bestånd, vilket får följder, så man ska verkligen veta vad man gör. På rätt sätt är utfodring ett sätt att avleda vildsvinen från platser där de inte bör vara. Vissa foderplatser bör omges av fredade hemområden som ligger långt från skadepåverkade grödor, trafikerade vägar och bebyggelse.

Det finns områden som är mer svårförvaldade än andra.

Svåröverskådligt

– Bohuslän, med sina berg med små jordbruksmarker i dalarna är svåröverskådligt och svårförvaltad, till skillnad från slätlandskap som Sörmland och Uppland.

"Om man skjuter en ledarsugga bildas ungdomsgång som far runt och ställer till ofog." Foto: Magnus Nyman

Principerna för avskjutning är förstas också avgörande för beståndens utveckling.

– Många som vill minska antalet vildsvin har trott att om man skjuter ledarsuggan så har man gjort en god insats. Men det är i de flesta fall tvärt om. Dels får man ett ungdomsgång som far runt och ställer till ofog, dels bildas flera nya grupperingar av nästa generations suggor. Man påskyndar alltså spridningen och förökningen när man tror att man gör tvärt om.

Fokus på ettåring

Jonas Lemel menar att jakten bör fokuseras på de cirka ett år gamla årsgrisarna. Dels får man det bästa köttet och den bästa avkastningen, dels upprätthålls de strukturer som också balanserar beståndets tillväxt.

Själva förvaltningsformen är viktig för hur man lyckas med målet att minimera skador och samtidigt dra största möjliga nytta av en vildsvinsstam.

– Jag tycker man kan utgå från idén om älgförvaltnings-

områden som utarbetats av LRF, skogsbolagen och jägarorganisationerna. Det är en utmärkt ram även för vildsvin, eftersom det inte går att göra generella förvaltningsplaner på riksnivå, och inte heller enskilda planer för enstaka fastigheter. 50 000 hektar, eller där i kring, tror jag är optimalt.

Inom förvaltningsområdet ska man ha en detaljerad plan för avskjutning, utfodring, skadeskydd och andra åtgärder. Och kunskaperna ska byggas upp i en databas med uppgifter om allt från enskilda observationer till jaktansträngningar och uppkomna skador. Utifrån den ackumulerade kunskapen ska man sedan fatta beslut om nästa års åtgärder. På så sätt ökar precisionen i åtgärderna för vart år; modellen är dynamisk och utvecklas med tiden, säger Jonas Lemel.

Jonas Lemel skriver en rapport, eller manual, om vildsvinsförvaltning på uppdrag av LRF. Rapporten presenteras nu i vår.

Vildsvinssafari ny affärsidé

– Vi har hittills mest ägnat oss åt hästar, men nu välkomnar vi vildsvinen, säger Ingela och Björn Ljungek, lantbruksföretagare vid Sembs Mölla.

Vildsvinen visar sig på natten. Gästerna sitter i hyddor och väntar, och plötsligt dyker det upp en sugga med kultingar.

Ingela och Björn Ljungek har gjort vildsvinssafari till affärsidé för sitt lantbruksföretag. Turismen är ett sent tillskott som kom igång 2004, med Bed&breakfast, ridning och whiskyprovning, och så då vildsvinssafari som det allra senaste tillskottet.

Sembs Mölla vid Suseån är en gård med anor från 1300-talet. Här har funnits kvarn, lanthandel och mejeri. Det traditionella jordbruket var sedan länge nerlagt när Ingela och Björn Ljungek flyttade hit för 19 år sedan.

– Då var vi inriktade på hästar, säger Ingela. Jag är seminör och kärnverksamheten har varit stuteri och avel.

Men för några år sedan drogs en ridled genom Halland och det behövdes övernattningsställen för både folk och få.

– Vi blev ”hövärdar” och renoverade magasinet för Bed & breakfast. Därmed var vi inne på turistbanan, och det har vi inte ångrat. Att naturismen är på stark fram-marsch har vi haft på känn.

När vildsvinsprojektet inleddes var Ingela därför snabb att haka på, och hon hamnade direkt i styrelsen för Vildsvinsklubben.

Mervärde för bygden

– Meningen är ju att förvaltningen av vildsvinen ska ge ett mervärde för bygdens näringsliv, och på det här sättet fick vi naturliga kontakter med jägare och guider som kan ta ut våra gäster på en spännande upplevelse. Projektets nätverk skapar kontakter och öppnar möjligheter.

När gästerna kommer till Sembs Mölla får de först en genomgång och föreläsning om vildsvinens liv och ekologi. Där-

efter delas de upp i grupper om tre med var sin guide som vet var vildsvinen befinner sig för tillfället. I uppvärmda hyddor vid foderplatserna väntar man sedan på att djuren ska dyka upp och visa sig. I de flesta fall får gästerna se de skygga vildsvinen.

– När gästerna kommer tillbaka till gården äter vi middag, vildsvinsstek med trattkantareller och alla får berätta om sina upplevelser. Efter middagen kan de som vill få prova whisky, vi har framför allt amerikanska sorter. Och om man vill stanna en stund nästa dag kan vi guida gästerna på en ridtur genom den halländska naturen.

– Turism innebär att man utvecklas hela tiden, den ena idén föder nästa. Efter två år omsätter vi närmare 300 000 kronor på turistdelen av vårt företag, säger Ingela. Bara vår egen fantasi och förmåga sätter gränser.